

Драган Бабић

ОВАЈ ГРАД ЈЕ НАСЕЉЕНА РУШЕВИНА

Угљеша Шајтинац, *Жена из Хуареза*,
Архипелаг, Београд, 2017.

На трагу награђених романа *Сасвим скромни дарови* и збирке *Банашоријум и ина проза*, Угљеша Шајтинац је представио ново приповедно издање, *Жена из Хуареза*, али, премда се неке од седам дужих прозних целина збирке могу читати у тематско-мотивским оквирима и поетичком кључу два ранија наслова, приметне интертекстуалне везе досежу и много дубље у његов опус, све до драме *Хадерсфилд* и романа *ВОК ОН!*. Због тога се може рећи да срж ових прича чини један специфичан сублимат досадашњег списатељског искуства, с једне стране, и анализа најновијих догађаја наше свакодневице, с друге, чиме се истовремено постиже актуелност и буде позната читалачка осећања оних који су упознати са ранијим остварењима овог аутора.

Ипак, оно што се истиче као најприметнији елемент свих прича збирке *Жена из Хуареза* јесте нестабилна стварност протагониста настала услед трагичних догађаја њихове прошлости – било да се ради о губицима блиских особа, искуствима рата, брачним или породичним проблемима, сукобима са околином или другим инцидентима, јунаци ових прича дубоко су потресени и њихова тренутна егзистенција неретко се своди на потрагу за спокојним кутком где би се могли сакрити и у самоћи схватити како да наставе даље. И поред тога, они нису поражени нити на било који начин избачени из колосека, већ у њима и даље траје борба за идеале у које верују и путеве којима желе да иду. Они каткад јесу емотивно доведени на ивицу пропасти, али никада толико

унижени да би престали да хрле ка позитивнијем исходу и будућности која се збива не *због* трагедија које их одређују, већ *уиљкос* њима. Прихватати стварност без обзира на то шта се у њој дешава и колико је негативности око свакога ко у тој стварности учествује, те прилагодити самога себе тако да се стигне до нечега бољег, већег, вреднијег и сврсисходнијег јесте примарна филозофска црта ових јунака, али и неких ранијих Шајтинчевих ликова, те се може говорити и о доминантној егзистенцијалистичкој вертикали која је видљива у његовом раду. Чак и када су његови јунаци изопштеници из средине, они сами бирају и прихватају самоизолацију као бунтовнички чин неприхватања и непристајања на данашњи поредак. Тако, на пример, наратор уводне приче „Бедуин”, говори да се разликује од околине и записује реченицу која може послужити као кредо свих осталих јунака: „Много сам уложио у то да се не разумем са светом”. Свестан, дакле, својих поступака, он у свету који се руши тражи простор за себе, и задовољан је ако успе да се оствари у тим оквирима. Усмерени на сопствени грам среће, протагонисти прича могу се чинити као атипични људи нашег доба, несвесни догађаја који их окружују и диктирају темпо њихове свакодневице, али чињеница је да они желе оно што је другима необично: не ексклузиван живот пун материјалних ствари и богатстава, већ унутрашњи мир и мале ствари које их испуњавају – између осталих, протагониста приче „Љускар” сматра да је највећа правда на свету то да његов пријатељ оде на одмор са својом мајком. Ова жеља за спокојем, неуобичајени ставови и посвећеност алтернативним начинима перципирања стварности чини ове јунаке посебнима и вреднима не само списатељског обликовања, већ и читалачке пажње. Трагедије које их обележавају везане су како за њихове сопствене животе, тако и за одлике модерног доба, и истражујући импликације неких од тих несрећа, Шајтинац их уздиже у епитоме новог века.

Начин на који се долази до откривања њихових трагедија и мотивација њихових поступака се, међутим, открива тек постепено, испод неколико слојева приповедања и карактеризације, у игри читаоца и текста, на пола пута између реалних претпоставки и незамисливог решења. Насловна прича, рецимо, на први поглед говори о сусрету европске и јужноамеричке културе, али се у гомилању ситуација које карактеришу разлику та два предела – од изгледа хотела и организације града, преко начина вожње мушкараца и жена, све до тога која се оружја типично користе за егзекуцију: „Мора пронаћи радњу у којој продају ножеве. [...] О, немојте никако носити нож са собом, у Мексику је то кажњиво. Узмите пиштољ, узмите аутомат и ставите га испод седишта аутомобила. [...] Узеће мапу града. Купиће мањи кухињски нож, тога има и по маркетима.” – постепено уобличава тематски цен-

тар приче: протагонисткиња је, наиме, мајка отете и убијене девојчице која је дошла на међународну конференцију не би ли пренела своја искуства. Прву антиципацију те теме Шајтинац суптилно даје у претходној причи „Бедуин” („А онда су се градови удружили и поотимали децу људима из пустиње. Никад нико није учинио тако нешто. У одмазди, отимали су и још нерођену децу.”), да би је сада конкретизовао и, готово у маниру трилера, давао све јаче назнаке о томе шта јунакињу опседа. Приповедач открива како се она осећала у тренутку отмице, како је та трагедија утицала на њеног супруга и до каквих је породичних односа довела, те то да је она везана за простор на којем се одиграо злочин и да ће у једном тренутку сви учесници конференције сазнати праву истину. Жена из Хуареца не мисли да је изгубила ћерку јер је и даље духовно везана за њу и због ње заправо и наставља да живи, и стога не сматра шокантним да у самом финишу приче покаже снимак њеног обезглављеног петнаестогодишњег тела, кадар који сви присутни разумеју, чак и ако немају такво искуство губитка. Универзалност која се постиже овим снимком и дискрепанција између пустињског простора (за странце, то је туристичка оаза, а за њу простор где је њена ћерка изгубила живот) поентирају ову личну и општу трагедију нашег доба где нико није безбедан, а један секунд непажње снажно обележава деценије каснијег живота – уколико до њега уопште и дође.

Истраживање простора и корена трагедије наставља се и у причама „Оде све” и „Мигрантска криза”, али, иако су обе смештене у простор Војводине и одликују их трагикомични елементи, оне имају другачије импликације и разрешења. Тако прва приповеда о путу средовечног професора на север Бачке и неуспешном покушају самоубиства, а испод духовитих анегдота и перипетија крију се две мрачне тајне: прва је да град у којем се радња дешава насељава све мањи број људи¹, а друга да је протагониста практично побегао од куће након што је његова супруга открила његову колекцију порнографског материјала. Сличну поставку доноси и наредна прича која најснажније могуће кореспондира са данашњим тренутком, описујући како се људска трагедија недавне мигрантске кризе претвара у опортунизам и прилику за зараду оних који успешно маневришу са обе стране срп-

¹ Узгред, мање-више сви градски простори који се јављају у причама деле ту или неку другу лошу особину – град у првој причи је, на пример, описан као „насељена рушевина” – а овакво одређење урбаног локалитета значајно утиче на свест јунака, њихове животне филозофије и бунтовнички став према свету. Чак и када у градовима покушају да пронађу спокој, они то не могу да учине у потпуности, како услед негативног односа који просторно окружење има према њима, тако ни због бремена које намеће многољудност савремених градова.

ско-мађарске границе и траже повољан тренутак за профит. Овом причом се Шајтинац прикључује Алешу Штегеру и Оту Олтвањију, који су у својим новијим делима (*На крају најписано*, односно „Алеја блиставих бодежа” из збирке *Приче мистерије и маџије*) тематизовали мигрантску кризу и говорили о овој великој сеоби народа према Европи у есејистичко-прозном маниру. Њима се сада прикључује и ова прича у којој се искуство миграције посматра са стране, из визуре оних који, попут приповедача, траже сопствену корист и прилику за просперитет. Као и професор из приче „Оде све”, и он бежи од мрачне прошлости, нерешених љубавних односа и породичних трагедија, непрестано идући цикцак по војвођанском простору, растући у већег бездомника од оних на којима покушава да заради. Неке од ових тема понавља и најобимнија прича збирке, „Љускар”, седмоделни квазидневнички запис о неколико дана у животу приповедача-протагонисте чија се свакодневица реализује у оквирима посла дуборесца-путника, жене од које је растављен али са којом и даље живи, сина који наставља породични посао, и средине коју, попут хора у грчким трагедијама, чине посетиоци локалне кафане и истакнути глас његовог јединог пријатеља. Ова прича носи и највише асоцијација на претходну Шајтинчеву збирку, нарочито приче „Банаторијум” и „Цезарова перспектива”, а мешавина духовитих дијалога и прецизних описа друштвених појава око наратора крије и највећу вредност рада овог аутора: успевајући да истовремено постигне ефекат хумора, живе дијалоге који су дати у непрекинутом низу без навођења ко изговара коју реплику, те трагику нашег времена и простора, његова проза се истиче из корпуса савремене продукције пре свега аутентичношћу и упечатљивошћу. Наравно, и ова прича крије трагички предлојак – млађи брат протагонисте страдао је у Сребреници – а управо у пасајима у којима лamentsира над његовом смрћу јунак и сама прича дају најснажнији утисак: „Пријавио се у добровољце, ни војску није служио. [...] Онда видим братово младо лице, кеву згурену над раком, ћалета с бравом коју је само тада пустио али не задуго, у мртвачници сам платио да га обрију иако је у капели био затворен сандук. [...] Кажем Рамбу да сам сахранио брата кад сам имао деветнаест. Био је две године млађи. Ја дошао из војске на сахрану. Овај није био у војсци, није имао никакву обуку, навукли га у неку добровољачку банду.” Иако је овај предлојак одавно присутан у нашој новијој прози, и стога познат читаоцима, Шајтинац проналази начин да га изнесе на нов и посебно трагичан начин, а цела прича „Љускар” претвара се у антологијски текст и репрезентативан исечак из стваралаштва аутора који у једној компактној приповедној целини меша епику, лирику и драму, постижући ефекат заокружености и целовитости.

Још један од врхунаца збирке *Жена из Хуареза* је и путописна прича „Мој Ал-Магриб” која тематизује приповедачев пут у Мароко и неуспешан покушај доласка до града Ужда, на универзитетску конференцију. Писан са великом дозом самоироније и сарказма, можда чак и на трагу аутобиографског искуства, овај текст не постиже посебност описом мароканског простора или начином стицања до њега, па чак не ни перипетијама са визним режимом који протагонисту након четири дана спавања враћа у домовину без прилике да дође до циља, већ импресијама које на њега остављају неке насумичне и случајне чињенице на које током своје авантуре наилази. Од проласка кроз париски аеродром и сусрета са другим туристима који од њега траже новац, до немило-срдних пасошких службеника у Мароку, описа те егзотичне афричке средине коју успева да види само иза затворених врата аеродромских просторија и потпуно неочекиваног поздрава стражара који је ван сваког протокола и очекивања – све оставља утисак на њега и све буди неку асоцијацију и евоцира сећање. Стога се у овој причи може говорити у оквирима стварног и унутрашњег путовања кроз које јунак пролази, не само на релацији Србија–Француска–Мароко, већ и кроз цео дотадашњи живот и ставове које је формирао о свету. Одушевљење којим реагује на прелазак сваке етапе пута једнако је разочарању које га опседа након што схвати да дефинитивно неће стићи даље од аеродрома, али је и овакав пут ипак *иуи*, и буди другачију перцепцију света и сопства, како аутора, тако и његових читалаца, што је позитивна промена у односу на обиман корпус квазипутописних текстова већине наших савремених стваралаца који се често свде на описе предела које посећују и ласцивних авантура које тамо доживљавају.

Уоквирена причама „Бедуин” и „Нипонска шума”, двема лирски обојеним алегоријским целинама које уводе и заокружују доминантне мотиве путовања, контемплације и потраге за искуством, збирка *Жена из Хуареза* представља упечатљиво дело у којем се, за разлику од уобичајених збирки кратких прича, постепено и стрпљиво стиже до читалачког утиска који се непрестано надограђује и богати. Доносећи и стилско-формалну иновацију у свој опус – све приче, укључујући и седам фрагмената „Љускара”, изнесене су у једном пасусу, у познатој бернхардовско-албахаријевској блок форми, заједно са дијалозима, у непрекидној бујици текста – Угљеша Шајтинац је овом збирком изнова доказао свој квалитет и промишљеност на обради исечака наше стварности, односно свих оних духовитих и катастрофалних тренутака који нас опседају.

